تخته سفید شماره ۱۰۸۰

مرگ مدرسه چرا و چگونه؟

پانزدهمین نشست کافه خرد با موضوع نقد و نظر در کارآمدی و بقای مدرسه در خانه اندیشمندان علوم انسانی برگزار شد

چه چیزهایی مدرسه را می‌میرانند؟

یحیی قایدی*

مدرسه هرگز نخواهد مُرد و عنوان «مرگ مدرسه» اصطلاحی برای بررسی و نقادی وضع مدرسه است. مدرسه به سبب اینکه همواره به هدفی خدمت خواهد کرد، نخواهد مُرد؛ حتی اگر این اهداف نامناسب باشند. پیش از این به موضوعات شایستگی، حق تربیت، انبوه‌سازی و همسان‌سازی، اثرات پرکردن حافظه، پول، تأکید بیش از اندازه بر نقش باستانی مدرسه و در تقابل با فناوری، آزادی و عقلانیت و نسبت این موضوعات با مرگ مدرسه در قالب یادداشت‌های منتشرشده‌ای پرداخته‌ام. اما آنچه باید مورد توجه قرار گیرد این است که اصطلاح «مرگ مدرسه» بین‌المللی است و کتاب‌ها و مقاله‌های فراوانی دراین‌باره نوشته شده است. مرگ مدرسه بیشتر اصطلاحی برای نقد وضعیت مدرسه و تربیت است و مُرادش مرگ به‌منزله پایان نیست. چند کتاب با همین عنوان ازجمله «مدرسه مرده است»، اثر ایورت رایمر و «پایان تربیت»، اثر نیل پستمن به طرح همین مسئله پرداخته‌اند. اما سرگرم‌شدن به هر کدام از مواردی که اشاره شد، کارا نخواهد بود و ما را از درک وضعیت اصلی ناکارآیی مدارس بازخواهد داشت. جالب است که وجود این موارد را بیشتر ذی‌نفعان مدرسه هم گواهی می‌دهند اما هنوز هم مشکل باقی است. ما تا وضعیتی را که در آن زیست می‌کنیم، درک نکنیم، درک جزئیات ناکارایی مدرسه سودبخش نخواهد بود و آن «وضع ایدئولوژیک» است. مراد از ایدئولوژی دین، مذهب، قومیت یا ملیت نیست، بلکه حالاتی غلوشده و تحریف‌آمیز است که می‌توانند بر هر کدام از اینها استوار شوند. ایدئولوژی بر تفسیر نادقیقی از گذشته استوار است و به غایت گزینشی است و به دیدگاه مخدوشی از تاریخ منتهی می‌شود. گذشته مقبول ایدئولوژی همیشه باعظمت بوده است، تربیت در این تفسیر و تعبیرها نقش مهمی ایفا می‌کند و تفسیری از انسان مطلوب دارد و می‌خواهد فوری آن را به عمل درآورد.

***مروج فلسفه برای کودک**

ضرورت نظام آموزش مدرسه‌ای چیست؟

علی لطیفی*

عنوان این کتاب برای هدفی که در کتاب قصد شده بود، خوب نبود و می‌توان گفت عنوان به هدف کار خیانت کرد. ما وقتی می‌دانیم در جامعه حساسیت‌هایی به برخی مسائل وجود دارد، باید ادبیات و مواجهه خود با چنین مسئله‌هایی را محتاطانه‌تر پیگیری کنیم. ما در این مسئله ضعف‌های بنیادین داریم؛ اما چنین مواجهه‌هایی در فضای عمومی، مانع آن می‌شوند که در فضایی آرام درباره این مسائل اساسی به‌درستی بیندیشیم. دو سؤال اصلی وجود دارد؛ نظام آموزش مدرسه‌ای چیست؟ و وجه ضرورت و چرایی آن کدام است؟ نظام آموزش مدرسه‌ای پدیده‌ای مدرن است که به‌تدریج از قرن ۱۹ در غرب مدرن شکل گرفت و همگانی‌بودن، دولتی‌بودن، الزامی‌بودن و رایگان‌بودن، مهم‌ترین مؤلفه‌های آن هستند. بنیاد این نظام در راستای تأمین آرمان‌های جامعه ما بعد از رنسانس شکل گرفت که می‌توان دو مفهوم خودبنیادی یا سوبژکتیویته و خودآیینی یا آتونومی را در هسته این آرمان‌ها در نظر گرفت. غرب حتی زمانی که به نقد نظام آموزش مدرسه‌ای رو آورد، بر پایه همین آرمان‌ها و با اتکا به همین دو مفهوم آن را نقد کرد؛ درحالی‌که پرسش ما به‌عنوان ایرانیان مسلمان باید این باشد که آیا واقعا ما هم دنبال خودآیینی و خودبنیادی هستیم و می‌خواهیم از این پایه، به نقد نظام آموزشی بپردازیم؟

***عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه قم**

تحول به‌منظور کسب شایستگی‌های پایه

علیرضا صادق‌زاده*

مدرسه یک نهاد است و کارکرد آن باید به‌گونه‌ای باشد که مدرسه بماند. مدرسه پدیده‌ای است که همواره در طول تاریخ بوده و پرسشی که از آغاز زندگی بشر وجود داشته این است: ما برای اینکه نسل جوان را آماده زندگی بکنیم، چه کرده‌ایم؟ شکل طبیعی این موضوع خانواده است، اما زندگی مطلوب یک وجه اجتماعی دارد و خانواده نمی‌تواند در وجه اجتماعی کودک را آماده کند، به همین دلیل مدرسه تأسیس شد. بچه‌ها باید تجربه زیسته‌ای از زندگی مطلوب داشته باشند که یکی در خانواده اتفاق می‌افتد و دیگری در محیط مناسب و سازماندهی‌شده است که کودکان و نوجوانان در آن تجربه زیسته‌ای از مرتبه‌ای از زندگی شایسته و مطلوب را دارند. به‌نظر من فلسفه وجودی مدرسه بیش از هر چیز آن است که لذت تجربه زیسته از مرتبه‌ای از زندگی شایسته انسانی را برای متربیان در این فضای مناسب و سالم فراهم کند. این فلسفه وجودی اقتضا می‌کند که برنامه مدرسه را به جای آماده‌شدن برای ورود به دانشگاه یا بازار کار، به سمتی ببریم که بچه‌ها لذت نوعی زندگی شایسته انسانی را به‌ویژه در ابعاد اجتماعی آن درک کنند و شایستگی‌های پایه و لازم برای زندگی شایسته فردی و خانوادگی و اجتماعی در آینده را کسب کنند. مشکل مدارس ما هم‌اکنون در این است که زمینه کسب این‌گونه شایستگی‌های پایه را برای دانش‌آموزان فراهم نمی‌کنند.

*** مسئول کمیته مطالعات نظری سند تحول بنیادین**

چگونگی اُتانازی نهاد مدرسه با «روان‌شناسی‌بسندگی»

حبیب رحیم‌پورازغدی*

در تجربه تاریخی ایران از مرگ نهاد مکتب‌خانه می‌توانیم سخن بگوییم، اما مرگ مدرسه که گویا نزد ایده‌پردازان بر کژکارکردی مدرسه دلالت دارد، نیازمند این است که به لحاظ نظری مفهوم‌پردازی دقیق‌تری شود. مسئله این است که ما چه نشانه‌ای دال بر مرگ مدرسه داریم؟ به دلیل این ابهام نظری، با عبارت مرگ مدرسه همراه نیستم، اما می‌توانم از وضعیت مرگبار سخن بگویم. مدرسه چیست و چرا هست؟ چرا از اُتانازی مدرسه، به دست گفتمان روان‌شناسی سخن می‌گویم؟ چون گفتمان و نرم‌افزار آموزش و پرورش در ایران بیش از هر چیزی به یافته‌های دانش روان‌شناسی واگذار شده و از روان‌شناسی یک بهره‌گیری و به‌کارگیری ایدئولوژیک غیرانتقادی و بسنده‌انگار صورت می‌گیرد. باید از روان‌شناسی بهره برد؛ اما نباید در پردازش سازه مفهومی مدرسه به روان‌شناسی بسنده کرد. بنا به عبارت استعاری مرگ مدرسه باید بگویم گویا در ایران، مدرسه به‌مثابه یک نهاد بیمار، با گفتمان روان‌شناسی، به‌منزله درمانگر، قرارداد اُتانازی بسته است. برای مفهوم‌پردازی درباره مدرسه و پاسخ به این دو پرسش سرنوشت‌ساز که مدرسه چیست و چرا هست؟ باید در کنار بهره‌مندی از روان‌شناسی، از فلسفه و جامعه‌شناسی و تاریخ نیز بهره گرفت وگرنه نمی‌توان نهاد مدرسه را شکل داد.

***دانشجوی دکترای فلسفه آموزش و پرورش و مدیر تارنمای رب**

ارتقای نظام مدرسه‌ای در ایران چگونه ممکن است؟

علیرضا صادقی*

سخنان خود را در سه بخش ارائه می‌کنم؛ در بخش نخست، با اعلام موضع درباره ایده «مرگ مدرسه» با تکیه بر عنوان سخنرانی خود، «ارتقای نظام مدرسه‌ای در ایران چگونه ممکن است؟»، مرگ نهادی و کالبدی مدرسه را ناممکن می‌دانم، اما برای مرگ ایده مدرسه دلایلی ذکر می‌کنم؛ از جمله این دلایل عبارت‌اند از اینکه نتایج برخی از گزارش‌های پژوهش نشان می‌داد مدرسه نتوانسته است به معمولی‌ترین کارکردهای خود که یکی از آنها انتقال میراث فرهنگی است، دست یابد؛ پژوهش‌هایی که نشان می‌داد دانش‌آموزان ابتدایی بسیاری از کتاب‌های شاعران را از نزدیک ندیده‌اند و حتی بعضا اسم آنها را نشنیده‌اند.

در بخش دوم به شرکای مدرسه اشاره دارم؛ دانش‌آموزان، معلمان، خانواده‌ها و حتی حاکمیت از کارکرد مدرسه ناراضی‌اند.

در بخش سوم به دو نظریه عمده جامعه‌شناسی اشاره می‌کنم؛ با مبنا قراردادن نظریه سازگاری اجتماعی و بازسازی اجتماعی این مسئله قابل تبیین است. مدرسه نه در سازگاری اجتماعی موفق عمل کرده است و نه در بازسازی اجتماعی.

*** عضو هیئت‌علمی گروه برنامه درسی دانشگاه علامه طباطبایی**

مدرسه موفق، مدرسه خردورز است

ابوطالب سعادتی*

باید به تفاوت مدارس شناختی و موفق توجه کرد. ما در آموزش‌وپرورش نیازمند مدرسه موفق هستیم؛ مدرسه‌ای که مبتنی‌بر خردورزی است. در مدارس شناختی که درحال‌حاضر داریم و برنامه‌ریزی‌هایمان را بر آن اساس انجام می‌دهیم خیلی موفق نبوده‌ایم. البته ما خیلی هم شناختی کار نکرده‌ایم و قسمتی از شناختی را در مدارس کار کرده‌ایم. آنچه که در عمل انجام شده بیشتر شناخت مبتنی‌بر حل مسئله است، آن هم مسئله‌های ریاضی و مسائل غیرمرتبط با امور زندگی. مدرسه موفقی که من در مورد آن صحبت می‌کنم مؤلفه‌های مختلفی دارد. به پنج عنصر مدرسه موفق می‌پردازم. اولین عنصر مدرسه موفق، موضوع فلسفه این مدارس است. باید در فلسفه آموزش و پرورش ابتدا اهمیت و اولویت موضوع مدرسه را مشخص کرد سپس به اهمیت تفاوت‌های فردی، سبک‌های یادگیری، سبک‌های تفکر و ویژگی‌های شخصیت دانش‌آموزان توجه شود. عنصر دوم، معلم‌ها هستند. آیا معلم در برنامه‌ریزی‌ها نقشی دارد؟ آیا معلمان صلاحیت‌های حرفه‌ای و ملاک‌های شایستگی را دارند و آیا کافی هستند؟ کمبود معلم چگونه جبران می‌شود؟ سومین عامل موفقیت مدارس را در برنامه‌ریزی درسی می‌دانم. آیا برنامه درسی مبتنی‌بر نیازهای دانش‌آموز است؟ آیا برنامه‌ریزی طولانی‌مدت قابل انجام است؟ آیا برنامه‌های موجود پروژه‌محور هستند یا فرایندمحور؟ موضوع بعدی، فضای آموزشی است. آیا متخصصان تکنولوژی آموزشی فضای موجود در مدارس را تأیید می‌کنند؟ در نهایت مدرسه موفق مدرسه‌ای است که در آن دانش‌آموزان، اهمیت و اولویت دارند.

*** مدیر گروه علوم تربیتی دانشگاه علوم و تحقیقات**

یادداشت

چگونه در مرگ می‌توان حیات مدرسه را جست‌وجو کرد؟

محمود مهرمحمدی*

● با استفاده از مفهوم «مرگ» در ترکیب مرگ مدرسه مشکلی ندارم. این ترکیب را معنادار ارزیابی می‌کنم. اما برای فرار از دام مواجهه احساسی و ژورنالیستی با استفاده از ظرفیت برانگیزاننده مرگ، باید به واکاوی معنای مرگ در این تعبیر مرکب یعنی «مرگ مدرسه» پرداخت و به این سؤال پاسخ داد که این مرگ کدام مرگ است؟

در بازشناسی مفهوم مرگ در پیوند با نهاد مدرسه با محوریت ایوان ایلیچ که می‌توان او را پرچم‌دار این مفهوم در حوزه فلسفه تعلیم و تربیت دانست، از دو نوع مرگ با دو معنای متفاوت می‌توان سخن گفت؛ مرگ ایلیچی و مرگ غیرایلیچی. در مرگ ایلیچی مدرسه یک نهاد ذاتا ضداجتماعی و البته فعال است که به‌دلیل ماهیت فسادانگیزش باید کشته شود و به این مناسبت نه تنها سوگواری نباید کرد که جشن انسانیت باید به‌پا کرد. مرگ غیرایلیچی مدرسه که شاید به‌لحاظ تاریخی حتی مقدم بر طرح مفهوم مدرسه‌زدایی ایلیچ باشد و دست‌کم از دیویی و کتاب دموکراسی و تعلیم و تربیتش بتوان به‌عنوان یک اثر معرف و شاخص نام برد، نهاد مدرسه نه یک نهاد ذاتا ضداجتماعی که یک نهاد عرضا غیراجتماعی و البته قابل اصلاح شناخته می‌شود. این نهاد مرده را باید به مصداق یخرج الحی من المیت (که در فرهنگ ما کاری خدایی است) احیا کرد و از تبدیل آن به یک پدیده ضداجتماعی و نهایتا حذف از صحنه جامعه ممانعت کرد. در این مفهوم از مرگ مدرسه جشن انسانیت نه به مناسبت مرگ نهاد غیراجتماعی، بلکه به مناسبت تولد مدرسه در وضعیت تکامل‌یافته‌تر برگزار می‌شود.

من به این معنا از مرگ مدرسه یعنی معنای غیرایلیچی وفادار هستم. تفسیر ایلیچی را به‌لحاظ آسیب‌شناسی بسیار بدبینانه و از نظر ارائه طریق از یک‌سو رمانتیک و از سوی دیگر انارکیک می‌دانم. در مغرب‌زمین هم این ندا در گوش‌ها طنین‌افکن نشد و مورد توجه قرار نگرفت.

در چارچوب انگاره مرگ مبارک «غیرایلیچی» در تاریخ تعلیم و تربیت ایران باید مرگ و تولدی که بیش و کم با انقلاب مشروطیت اتفاق افتاد را به رسمیت شناخت و تولد مدرسه مدرن را به‌عنوان یک نهاد بالنسبه اجتماعی جشن گرفت. با پشت‌سرگذاشتن این چرخه مرگ و تولد با مجاهدت‌های امثال رشدیه و باغچه‌بان، هم‌اکنون با دور جدیدی از چالش و فرصت مرگ و تولد مواجه هستیم تا نهاد غیراجتماعی کنونی را با مداخله مؤثر به نهادی «اجتماعی» متحول کنیم. در غیر این‌صورت و با اهمال در این زمینه نهاد مدرسه رفته‌رفته به‌عنوان یک نهاد «ضداجتماعی» وجدان و درک خواهد شد که سرنوشت محتوم آن همان حذف از ساحت جامعه است.

***استاد بازنشسته دانشگاه تربیت مدرس، مدیر علمی پروژه سند تحول بنیادین**

نگاه

اولویت اصلی فهم‌پذیرکردن موقعیت است

نعمت‌الله فاضلی*

بحران آموزش‌وپرورش این است که یک‌تنه و یک‌صدا خودش سخن می‌گوید. بزرگ‌ترین مسئله ما فهم‌پذیرکردن موقعیت‌مان است. آن کسی که مسئولیت قبول کند، دائم مورد خطاب است که آرمان‌ها چه شد؟ مرگ مدرسه یک ایده است؛ این ایده ابزاری برای واکاوی انتقادی نظام آموزشی است. مرگ مدرسه در مفهوم بنیادی یعنی مرگ تفکر در آموزش‌وپرورش، یعنی فکر مستقل و رقیب در جریان آموزشی ما وجود ندارد. مفهوم مرگ مدرسه نه به معنای کالبدی است و نه به معنای نادیده‌گرفتن خدمات فرهنگیان زحمت‌کش است. ایده مرگ مدرسه در چارچوب انتقادی در دنیا و همچنین در ایران مطرح شده است، این یعنی کارکردهای اساسی مدرسه دچار چالش هستند. در سطح دیگر، مرگ مدرسه این است که تفکر نظری و فلسفی نداریم، اما آیا مدرسه به‌عنوان مفهوم، خودش را نشان داده است یا خیر؟

همچنین در سطح دیگر این است که آنچه به عنوان نهاد مدرسه می‌گفتیم دچار نهادزدایی شده است و مدرسه دیگر محیطی برای یادگیری نیست.

***عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی**

روایت

از آموزش متناسب با نیاز دانش‌آموز غفلت کرده‌ایم

اسماعیل آذری‌نژاد*

وقتی وارد دهدشت شدم، احساس کردم استانم یک استان محروم است. راه برون‌رفت از محرومیت دانایی و توانایی است. دیدم روستا کمترین ظرفیت‌ها و بیشترین محدودیت‌ها را دارد. آنجا کار را شروع کردم و گفتم با چه کسی کار کنم؟ دیدم کودکان بهترین و بیشترین ثروت هستند. گفتم با چه ابزاری کار کنم؟ دیدم کتاب و قصه بهترین وسیله است.

دیدم دانش‌آموزان در برخی از مدارس روستا منفعل هستند و از این جهت سفرهای روستایی خود را آغاز کردم. ابتدا ماهی یک بار بود اما کم‌کم و در ماه چندین بار ادامه دادم تا به سفرهای هفتگی رسیدم. دیدم بچه‌ها در مدرسه فعال نیستند. در مدرسه بچه‌ها در راستای نیازهایشان چیزی یاد نمی‌گیرند. بچه‌ها به‌شدت تنبیه می‌شوند. با بچه‌ها زیر درخت بلوط نشستم و قصه خواندم. نه کامپیوتری داریم و نه هیچ ابزار آموزشی دیگری. با بچه‌ها فقط قصه می‌خوانیم و نمایش اجرا می‌کنیم. به بچه‌ها جسارت داشتن را یاد دادم تا بتوانند درباره خودشان صحبت کنند.

*** مروج کتاب و کتاب‌خوانی در حوزه کودکان و نوجوانان روستایی**

جدول ۳۴۳۴ ■ طراح: بیژن گورانی

افقی:

۱- سومین رقم از سمت راست عدد- از رسانه‌های چاپی- بی‌گناهی ۲- محل ورود- علم و آگاهی- از جاذبه‌های گردشگری شهرری ۳- رمان مشهوری از گابریل گارسیا مارکز، نویسنده کلمبیایی ۴- استحکام- زاپاس- پسر رستم در شاهنامه ۵- فاقد تحرک- ذخیره- ابر نزدیک زمین ۶- دست شکسته!- وسیله‌ای برای برقراری ارتباط تصویری اینترنتی- شیرینی سوغات یزد ۷- ترسانک جالیز- پرهیزکردن- منزل آذری ۸- خیانت در آن روا نیست- رادار ۹- بزرگ‌تر- پیشینیان- نادر۱۰- بر یکدیگر اثرگذاشتن- پارازیت- آخرین یک‌رقمی ۱۱- مکان- مشگین‌شهر سابق- کاندیدا ۱۲- وضو- سخن‌سنج- برادر سلم و تور ۱۳- دریافت‌کننده قدرتی تیم ملی والیبال کشورمان ۱۴- دانش بررسی عوارض سطح زمین- مسجد تاریخی تبریز- حرف انتخاب ۱۵- قسمت استوانه‌ای چاه- شهری در گیلان- هنر مردان خدا است.

عمودی:

۱- مهریه- پایین شلوار- مثنوی سروده اوحدی مراغه‌ای ۲- خواهش و تقاضا- دوست خواندنی- گمراهی ۳- خداحافظی بیگانه- چهارم- پهلوان افسانه‌ای آذری ۴- سقز- زن گندمگون- رنگ سوگواری ۵- آتش- پرنده‌ای از خانواده گنجشک- گوناگون ۶- پیدا نمی‌شود- کوچک و جمع‌وجور- کلمه پرسش ۷- دارای تشدید- قطب منفی باتری- پیکر ۸- بزرگواری- ماجرا ۹- سرشار- کتاب مقدس- از ظروف آشپزخانه ۱۰- فرارکردن- خاکستر- باتلاق ۱۱- آدم‌فروش- بدون آستر- دیشب ۱۲- انعام و بخشش- بر پا ایستادن- سفره ۱۳- به سن قانونی نرسیده- درختی در بهشت- از اجزای شلوار ۱۴- تلخ- فرمانده- از پرنفوذترین سیستم عامل‌های موبایل ۱۵- باد پرکن لاستیک- بازگشت از گناه- جسارت.

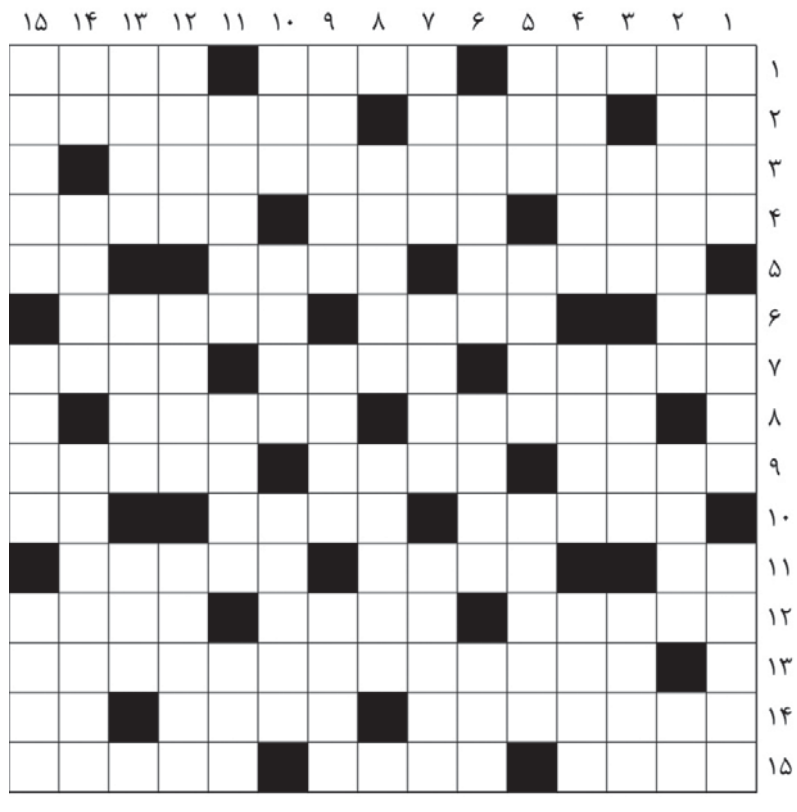

سودوکو سخت ۲۴۳۰

زمان پیشنهادی: ۴۰ دقیقه

قانون‌های حل جدول سودوکو:

۱- در هر سطر و ستون باید اعداد یک تا ۹ نوشته شود. بدیهی است که هیچ عددی نباید تکرار شود.

۲- در هر مربع ۳×۳ اعداد یک تا ۹ باید نوشته شود و در نتیجه هیچ عددی نباید تکرار شود.

	۵		۱		۳			
		۸	۵	۷		۳		۶
۳					۶			
						۹	۶	
۸		۹				۵		۷
	۷	۳						
			۶					۲
۵		۱		۳	۹	۶		
			۸		۱		۵	

سودوکو ساده ۲۴۳۰

زمان پیشنهادی: ۲۰ دقیقه

سودوکو

سودوکو Sudoku یک واژه ترکیبی ژاپنی به معنای عددهای بی‌تکرار است و امروزه به جدولی از اعداد گفته می‌شود که به عنوان یک سرگرمی رایج در نشریات کشورهای مختلف به چاپ می‌رسد.

۷	۱				۶	۳	۵	
۶			۳					۴
	۸					۲	۶	۷
	۶	۲					۷	
۹		۸	۷		۵	۶		۲
	۴					۸	۹	
۲	۵	۶					۳	
۸					۷			۶
	۷	۳	۶				۲	۸

حل سودوکو سخت

۳	۴	۱	۲	۹	۶	۷	۵	۸
۸	۵	۲	۳	۱	۷	۶	۴	۹
۹	۷	۶	۸	۴	۵	۱	۲	۳
۲	۸	۴	۷	۶	۳	۵	۹	۱
۵	۱	۹	۴	۸	۲	۳	۶	۷
۶	۳	۷	۹	۵	۱	۴	۸	۲
۴	۲	۳	۵	۷	۸	۹	۱	۶
۷	۶	۵	۱	۲	۹	۸	۳	۴
۱	۹	۸	۶	۳	۴	۲	۷	۵

حل سودوکو ۲۴۲۹

۷	۲	۸	۵	۱	۳	۶	۹	۴
۴	۳	۱	۶	۲	۹	۸	۷	۵
۵	۹	۶	۷	۸	۴	۳	۲	۱
۳	۴	۵	۲	۹	۸	۱	۶	۷
۸	۱	۲	۴	۷	۶	۹	۵	۳
۶	۷	۹	۳	۵	۱	۲	۴	۸
۱	۶	۳	۹	۴	۷	۵	۸	۲
۹	۵	۷	۸	۳	۲	۴	۱	۶
۲	۸	۴	۱	۶	۵	۷	۳	۹

جدول ۳۴۳۳

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	د	ز	د	ا	ب	■	ل	و	ا	ی	ح	■	ب	ر	ج
۲	ا	ب	و	م	و	س	ی	■	پ	ا	د	ر	ه	و	ا
۳	■	و	س	ا	ی	ل	■	پ	ا	س	ی	و	■	ش	ی
۴	ا	ر	ت	■	ا	س	ک	ا	چ	■	د	ی	ک	ن	ز
۵	ن	ع	ی	م	■	ل	و	م	ی	ر	■	ی	ن	گ	ه
۶	ک	ج	■	س	پ	ه	ر	ی	■	ق	ل	ن	د	ر	■
۷	ا	م	ر	ا	ر	■	م	ر	ت	ب	ط	■	و	ی	ل
۸	ر	■	س	م	ی	ر	ا	■	ل	ا	ی	ک	ا	■	و
۹	ا	ر	و	■	ش	ی	ل	ن	گ	■	ف	ا	ن	و	س
۱۰	■	ع	ا	ق	ب	ت	■	ف	ر	و	ه	ر	■	ا	ی
۱۱	ج	د	ی	د	■	م	ع	ر	ا	چ	■	ا	خ	م	و
۱۲	س	و	ی	ی	س	■	ا	ی	ف	ا	د	■	و	ا	ن
۱۳	ت	ب	■	م	ت	ع	ف	ن	■	ه	م	گ	ا	ن	■
۱۴	ا	ر	ز	ی	ا	ب	ی	■	س	ت	ا	ی	ن	د	ه
۱۵	ر	ق	م	■	م	ا	ت	ی	ک	■	م	ج	ا	ه	د